

פונדקאות - היבטים רפואיים, משפטיים ואתיים

תקציר:

בחודש יולי 2018 געשה ורעשה הארץ בעקבות סיום חקיקת חוק הפונדקאות, המדיר גברים חד-מיניים מן האפשרות להשיג ולקבל היריון על ידי פונדקאית אשר תופרה מזרעם באופן בלתי ישיר. המחאה קמה גם עקב הציפייה של אותה אוכלוסייה לא רק להתרת האפשרות לפוריות בנסיבות של בחירתם באורח חייהם, אלא גם על כך שעקב סירוב המדינה לאפשר להם להשתמש בשירותי פונדקאית נשלל מהם גם המימון המגיע להם, ולדעתם, בעבור שירות "רפואי" זה. לנוכח המהומה בתקשורת והבעת הדעות הנרחבת בכל אמצעי התקשורת, כמו גם בשיחות סלון של אזרחים מודאגים, בחרנו במאמר הנוכחי להתמקד בספרות הרלבנטית לנושא הרינונות הפונדקאות ולבחון מה נעשה בעולם ובארץ בתחום זה. על פי הספרות התוצאות מעלות כי רוב הנשים שחוו היריון פונדקאות ואשר נשאלו לדעתן בנושא זה, אינן חוות היריון בנסיבות אלו כטראומתי במהלכו ולאחריו. אולם ממצאים אלו אינם בהכרח ישימים לנשים פונדקאיות ממדינות נחשלות כלכלית, אשר אין ספק כי הן עושות זאת על מנת להציל את עצמן ואת משפחתן. באופן ממוקד יותר עוסקת סקירה זו בחוק הפונדקאות הישראלי, המשלב בתוכו יסודות מן התחום היהודי-דתי ובכך מדיר חלק מהאוכלוסייה הנזקקות לשירות זה (כמו גברים חד-מיניים). במאמר זה, אנו מדווחים על המצב בסוגיה זו במדינת ישראל נכון להיום.

דוד רבינסון¹
עדי בורוביץ'¹
ארנון וז'ניצר^{2,1}

¹בית חולים לנשים ע"ש הלן שניידר, מרכז רפואי רבין, פתח תקווה
²הפקולטה לרפואה סאקלר, אוניברסיטת תל אביב

מילות מפתח: פונדקאות; פוריות; להט"ב; חקיקה; דת.

KEY WORDS: Surrogacy; Fertility; GLBT community; Legislation; Religion.

הקדמה

בחודש יולי 2018 סערה וגעשה הארץ בעקבות הפגנות הקהילה הגאה בדרישה להכיר בזכות "הטבעית" של גברים ונשים חד-מיניים להורות. הרינונות אלו מושגים באמצעות חלופות טיפוליות ריאליות הניתנות היום ליישום קליני עקב ההתקדמות האדירה שחלה במדעי הפוריות. "חוק הפונדקאות" שעבר בקריאה שנייה ושלישית בכנסת באותו החודש (טבלה 1), מדיר את אוכלוסיית הלהט"ב (ובמיוחד את הגברים החד-מיניים) מגישה לטכנולוגיות אלו. רוב התקשורת, כתובה ואלקטרונית, תמכה במאבק הקהילה הגאה בנושא זה ככלל ובעיקר בהיבט של זכות הגברים הגאים לקבל הליך פונדקאות (להלן פ') במימון המדינה. זכורה גם ההפגנה הגדולה בכיכר רבין לטובת דרישה זו של זכאות לטיפול פ' שאותה העלתה קהילת הלהט"ב.

מעטים הם אלו שהעזו לצאת כנגד דרישה זו וביניהם הכותב עבד ל' עזר במאמרו בעיתון "הארץ" מה-24.7.18 שכותרתו היתה "להטבי"ם בהצלחה, בלעד", ובו הוא מביע דעה כנגד ההכרה בזכותם הטבעית לכאורה של זוגות חד-מיניים להורות, בשל המשמעות הביולוגית הנגזרת מבחירתם באורח חייהם ובשל המשמעות הכלכלית-אנושית הנגזרת באופן הטיפול באנשים אלו על מנת לממש את שאיפתם להורות¹. לנוכח האמור לעיל, בחרנו לבדוק מהן העמדות

המופיעות בספרות הרפואית הרלבנטית לנושא הפ', הן בעולם והן בארץ. המחברים מדגישים, כי המדובר במאמר סקירה המביא את הכתוב בספרות הרפואית הרלבנטית לנושא הנדון בו, ואין לנאמר בו שום קשר לדעתם האישית או המקצועית בנושא.

דעות על פונדקאות בספרות הרפואית

צורה פרימיטיבית וראשונה של פ' מוזכרת בספר "בראשית" בפרק ט"ז, פסוקים א'-ה', שבהם מתוארת נתינת הגר - שפחתה של שרה - אשת אברהם, לאישה לו, ולמען תלד בנים עבורו היות ששרה הייתה עקרה. סיפורים דומים מופיעים גם בספר "בראשית", פרק ל', פסוקים א'-ג', המתארים את רחל העקרה המעניקה לבעלה יעקב את שפחתה - בלהה, למען תלד לו בנים. בהמשך אותו הפרק, ובפסוקים ט'-ל', מסופר כי גם אחותה של רחל - לאה, העניקה לבעלה - יעקב, את שפחתה זלפה, עת עצרה מלדת לו בנים, ולמטרות הולדה.

בשנת 1985, התפרסמה בכותרות העיתונות הבריטית אישה בריטית אשר הגיעה להסדר כספי עם בני זוג אמרקאיים. האישה הרתה מזרעו של הבעל ומסרה את היילוד לבני הזוג על מנת שהם יגדלוהו כבנם. זהו המקרה המתואר הראשון של פ' בעידן המודרני [1]. אותם המחברים אשר פרסמו סיפור זה מפרטים במאמרו את ההרכב ההורי המשתנה כתלות בשיטת הטיפול הנבחרת במקרה של היריון פ' (טבלה 2). [2] De Ambrogi, 2018, כותב כי "פ' היא נושא המעורר רגשות חזקים ודו-קוטביים". מחבר זה ממשיך ואומר, כי

¹הקוראים המעוניינים להרחיב את ידיעותיהם על חוק הפ' בארץ מופנית לכתבתה המקיפה של עירית לינור בנושא זה שהתפרסמה במוסף עיתון "הארץ" מיום שישי, ה-18.8.18 ועמ' 32-28.

טבלה 1: השתלשלות חוק הפונדקאות בישראל ("הארץ", 23.7.18, רוני לינדר-גנץ)	
תאריך ההחלטה	מהות ההחלטה
מאי 2012	ועדת מור יוסף ממליצה להחיר פונדקאות גם לנשים יחידניות ולאשר פונדקאות גם לגברים, אך רק על בסיס אלטרואיסטי, ללא תשלום לפונדקאית
אוקטובר 2014	הצעת חוק ממשלתית של שרת הבריאות יעל גרמן מרחיבה את המלצות ועדת מור יוסף וקובעת שתאפשר פונדקאות לכולם, כולל גברים. הצעת החוק מאשרת בועדת השרים לחקיקה ועוברת בקריאה ראשונה
דצמבר 2014	הכנסת מתפזרת, ולאחר הבחירות ממונה חבר כנסת אחר לסגן שר הבריאות
יולי 2017	עולה הצעת חוק ממשלתית חדשה מטעם משרד הבריאות שלפיה הפונדקאות אינה כוללת גברים חד-מיניים
אוגוסט 2017	בג"ץ נותן למדינה ארכה של חצי שנה" למצות את הליך החקיקה" ומבהיר: "הסדר חוקי המעניק זכות בעלת מעמד חוקתי לקבוצה אחת, ומדיר מפניו קבוצה אחרת בשל זהותה, העדפותיה, נטיותיה או אורחות חייה - הוא הסדר הנחזה להיות מפלה"
יולי 2018	הצעת החוק של משרד הבריאות עוברת בקריאה שנייה ושלישית והסערה פורצת

במרשתת, נדרשים עיון אתי, כמו גם חקיקה מתאימה, אשר תתאים כסוי משפטי-אתי, עלויות, ובקרת בריאות על ושל המעורבים בתהליך. הוא גם מוסיף ושואל מה צריכה להיות המגמה: שוק חופשי ופרוץ, שוק מבוקר רפואית, משפטית וכלכלית, הוצאה מחוץ לחוק של פ' או עידודה. Goswami [6], מתייחס במאמרו לתוהו ובוהו הגנטי הנוצר כתוצאה מן היכולות הטכניות הנוכחיות במדעי הפוריות (ומן הסתם בוודאי העתידיות), וזאת בהיבט החוקי-חברתי שלהן. אם התפישה החוקית הישנה הכירה מודל אחד של משפחה בה ההורים הם בני שני מינים מנוגדים וכי הבעל הוא האב של כל צאצאי בני הזוג, הרי שלדבריו היום זהו מצב חברתי-חוקי שאינו תואם את המציאות – הן מבחינה חברתית והן מבחינה היכולות הטכנולוגיות בתחום הפוריות האנושי.

החקיקה הקיימת מכירה כמובן מאליו בהורות בכפוף למבנה המשפחה הקלאסי וכל מה שחורג ממנה מקנה לצאצא מעמד של "בלתי חוקי" (illegitimate) או ממזר על פי ההלכה היהודית. האפשרות של טיפולי הפוריות והשימוש בזרע או בביציות שאינם שייכים ביולוגית להורים לעתיד, עלולים לסבך את שאלת השייכות של הצאצא לאחד או לשני הוריו במקרים של פירוק הקשר – בעידן שבו ניתן להוכיח גנטית שייכות או אי-שייכות גנטית בין צאצא להורה המגדל. חד מיניות (משני המינים), דו-מיניות, טרנסג'נדריות, זכויות "יסוד" לפוריות, פ', תרומת זרע ו/או ביצית, היריון בתולין, או צאצא להורים הגרים יחד מבלי להיות נשואים, הורות יחידנית, דחיית היריון באמצעות הקפאת ביציות או עוברים ועוד – כל אלו מוכרים היום כלגיטימיים במובן של היותם זכויות אדם בסיסיות, אך הם מסבכים את שאלת ההורות. לא כל ילד בימינו, המעוניין לדעת מי הם הוריו הביולוגיים מסוגל להתחקות אחרי שורשיו הגנטיים במציאות הטכנולוגית הנוכחית של תחום הפוריות.

נשים פונדקאיות

Bagochi [7] מחברת מהודו, טוענת כי נשים פונדקאיות בהודו – מדינה שבה מבוצעים לא מעט מהריונות הפ' – נמצאו כמנודות מהחברה עקב החלטתן להפוך לפונדקאיות. למרות שברוב המקרים, הליך פ' במדינות מתפתחות עובר בשלום ובהצלחה מצד כל המעורבים (האם הפונדקאית וההורים המקבלים את הילד), הרי ש-Parks [8] מתארת במאמרה

טבלה 2: האפשרות ליצירת היריון פ' (ו)		
גנים של האב	גנים של האם	שיטת ההכנסה להיריון
האב המיועד	אם פונדקאית	הזרעה מלאכותית
האב המיועד	אם פונדקאית	יחסי מין "טבעיים"
תורם זרע	אם פונדקאית	הזרעה מלאכותית
האב המיועד	האם המיועדת	טיפולי פוריות והחזרת עוברים
תורם זרע	האם המיועדת	טיפולי פוריות והחזרת עוברים
האב המיועד	תורמת ביצית	טיפולי פוריות והחזרת עוברים
תורם זרע	תורמת ביצית	טיפולי פוריות והחזרת עוברים

"הרעיון כי אישה עוברת היריון ולידה עבור אנשים זרים מבחינתה מאתגר את התפישות המסורתיות של אימהות". הוא גם מספר כי בימים אלו מועלית בלונדון הצגה חדשה ששמה "Bodies" (גופים) העוסקת בנושא הפ' מנקודות המבט של ההורים לעתיד ושל האם ההרה. Ruiz-Calderon [3] טוען כי "הדיבור החדש" בנושא הפ' מזכיר לו את ה-New Speak "כפי שתואר בספרו של ג'ורג' אורוול "1984". הוא מוסיף וקובע, כי כל הליך הפ' בנוי על "מכבסת מילים", כשהתוצאה האמיתית ובשורה התחתונה היא כי אישה מוסרת ילד משלה, לתמיד ובתמורה לכסף. עוד קובע מחבר זה, כי הפיצי הכספי אינו מהווה תמורה אמיתית או נאותה עבור המעשה האלטרואיסטי של האישה, אלא מאפשר לה קיום במהלך הריונה לטובת המזמינים.

Frydman [4] מעלה תהייה מעניינת ביחס הדיכוטומי של רופאי הפוריות ורופאי הנשים הגורסת מחד גיסא, וכמוסכמה, כי הקשר הריגשי שבין האם ההרה לבין עובריה הוא חיוני להתפתחות תקינה של ההיריון, וזאת – ללא קשר גנטי בין השניים (כמו אישה ההרה מתרומת ביצית). מאידך גיסא הם טוענים, כי קשר רגשי בין האם לעובריה במהלך היריון עם עובר שאינו שלה (היריון פ') אינו חיוני להצלחת ההיריון. הוא גם מעלה שאלה נוספת שעניינה האם מבחינה אתית-מוסרית אנו, רופאי הפוריות והנשים, רשאים לסכן אישה כלשהי בהכניסנו אותה להיריון פ' רק על מנת לרצות צד אחר המעוניין בילד גנטי משלו או חצי גנטי (כמו במקרים של גברים גאים) ולרוב, תמורת תשלום. Knoche [5] שואל האם, בעידן שבו השגת חומר גנטי (זרע או ביציות) וכן היריון שיביא להולדת ילד, זמין לכל (במחיר המתאים)

("צמח"), זאת לנוכח הקבלה המעשית של החברה ומערכות הבריאות והמשפט, כיוון שהן מתירות הריונות פ' (גם אם בתנאים מסוימים), דהיינו את השימוש בגוף האישה לשם השגת ילד לאישה או לגברים חד-מיניים שאינם מסוגלים אחרת לקבל אותו.

בהקשר של קהילת הלהט"ב, במאמר מערכת של Murphy [14], נקבע כי אתגרי הרבייה שמציגים אנשי קהילה זו בפני

אנשי הביוראטיקה, מחייבים אותם ל"שידוד מערכות" חשיבת, תוך התאמת הכללים הביוראטיים למציאות המשתנה ולדרישות הנוכחיות מצד אנשי הקהילה בתחום הרבייה. הוא מביא דוגמאות לכך שעדיין בימינו לא מעט מערכות משפט בעולם מתייחסות להעדפה המינית של הורה נתון כמגבילה את יכולתו לתפקד כהורה במקרה של משמורת על הילדים או אימוץ. על פי דברי מחבר, זה קיימות גם מדינות המגבילות את גישת חברי קהילת הלהט"ב לגמטות החסרות להם לשם השגת ילדים.

פונדקאות בישראל

על פי Siegel-Itzkovich [15], בשנת 1987, חייב בית המשפט העליון בישראל את משרד הבריאות וממשלת ישראל לבטל את האיסור על פ' בישראל ולחוקק חוק המתיר זאת. בעקבות זאת חוקק חוק הפ'

בישראל במרס 1996 [16]. על פי Schenker ו-Benshushan [17], בחוק שחוקק ולעניין הפ' שבו, נקבע כי: (1) תוקם ועדה מקצועית שתבחן ותאשר כל מקרה; (2) רק פ' מלאה מותרת (כלומר – שתי הגמטות, זרע וביצית, תגענה משני ההורים הנתרמים); (3) יינתן תשלום סביר לאם הפונדקאית אשר יכסה את הוצאות הקיום שלה במהלך ההיריון ויהיה מפוקח על ידי ועדה; (4) האם הפונדקאית חייבת להיות רווקה או גרושה (מטעמי חשש למזורות); (5) האם הפונדקאית תוכל לפרוש מהסכם הפונדקאות בתנאים מסוימים; (6) הילוד יימצא בחזקת החוקית של עובדת סוציאלית מרגע היוולדו ועד להשלמת תהליכי האימוץ הרשמיים על ידי ההורים המיועדים; (7) קרובות משפחה אינן יכולות לשמש כפ'.

על פניו תנאים אלו נשמעים כסבירים אם לא מיטביים, אך Frenkel [18] מפרט מספר חסרונות המופיעים בחוק לדעתו והכוללים: עידוד פ' מסחרית, אי בהירות ביחס לתוקפו החוקי של ההסכם שעליו חותמת האם הפונדקאית על פי החוק, נזק פסיכולוגי עתידי אפשרי לאם הפונדקאית, הטיפול בו והפיצוי בגינו נעדר מן החוק (אם כי כבר הוזכר במאמר הנוכחי כי נשים לאחר ההיריון פונדקאות, לרבות

את סיפורה של Manji – ילדה שנולדה בהודו ומהיריון פ' לזוג הורים יפניים. טרם לידת הילדה התגרשו הוריה העתידיים ועקב כך הם סירבו ביחד, וכל אחד לחוד, לקחת את הילדה לחזקתם כמובטח, כמשולם וכמצופה. בסוף ההליך הביורוקרטי המסובך בין שתי הממשלות (ההודית והיפנית) נזנחה הילדה למר גורלה. ברור הוא כי זהו חריג ולא הכלל, אך סיפור טרגי זה ממחיש את חוסר האסדרה (רגולציה) הברור העונה כל כל המגוון של התקשרויות בין הורים עתידיים, ופונדקאיות, בין אם ברמת ארץ נתונה ובין אם ברמה בינלאומית. לנוכח המסופר עד כה בפרק זה, אין תמה כי Humbyrd [9] ממליצה לאסדר את נושא הפ' – הן ברמת המדינות שאליהן שייכים ההורים הנזקקים לתהליך והן ברמת המדינות שבהן הוא מתבצע בפועל. בהקשר זה, יש לציין לטובה את ההתגייסות של ממשלת ישראל וצה"ל אשר שלחו מטוסים, ובין היתר לשם פינוי זוגות חד-מיניים וילדיהם אשר נולדו בהליך פ', בעקבות רעידת האדמה בנפאל שאירעה בשנת 2015.

האם היריון פ' משפיע על הנשים העוברות אותו ובאיזה אופן? על פי Jadva וחב' [10], נשים שעברו היריון פ' אינן חוות משבר או הפרעה פסיכולוגית כלשהי לאחר סיום ההיריון ומסירת הילד להוריו. חלק מהנשים חוו משבר ריגשי קל כמספר שבועות לאחר הלידה, אך זה חלף בהמשך, ולדבריהן, מבלי להותיר צלקות נפשיות או רגשיות ארוכות טווח. ממצאים דומים דווחו על ידי Berend ו-Teman [11] בקרב קבוצה של נשים ישראליות ומארה"ב אשר עברו היריון פ'. לדברי חוקרים אלו, ממצאיהם סותרים את החשש מן הקשר המתפתח בין האם הפונדקאית לבין העובר המתפתח בה, ועם סיום ההיריון והלידה הן שבות במהרה למצבן הרגשי הטרומי הריוני כפי שהיה טרם ההיריון. במחקר אחר של Ivry ו-Teman [12] נערכה השוואה בין נשים שהרו באופן עצמוני לנשים שחוו היריון פונדקאות. הנשים היו יהודיות בישראל ומחוצה לה. לא נמצא הבדל משמעותי בתפישת הנשים את ההיריון ואת העובר המתפתח בהשוואה בקרב שתי הקבוצות, כך שלא ניתן לטעון כי היריון פ' הוא טראומטי יותר (ולפחות בהיבט הנפשי) בקרב נשים פונדקאיות.

למרות הגישה האוהדת כלפי הליך הפ', כמשתמע מן הספרות כפי שהוצגה עד כה, הרי שיש גם מתנגדים להליך זה. לדוגמה, Ber [13] מגדירה שלשה סוגי אימהות העשויות להיות מעורבות בהליך פ': תורמת הביצית, נושאית ההיריון והאם שתגדל את הילוד בפועל. מחברת זו טוענת כי האישה ההרה משמשת אך ורק כ"רחם להשכיר", כי אין הבדל משמעותי בין אישה בהיריון פ' לבין תורם/מת איברים, וכי למרות טענות של חסידי "השוק החופשי" שעל פיהם הפונדקאית, לכאורה, עושה זאת מרצונה החופשי, הרי שבפועל מדובר בסוג של "זנות" או אף "עבדות", תוך ניצול המצוקה הכלכלית של הפונדקאיות. על אף האמור, מחברת זו מסכימה עם הקביעה כי הזכות להורות היא בסיסית ומושרשת עמוק בקרב כל תרבות או דת אנושית, אם כי היא אינה מעוגנת חוקית. יחד עם זאת, תוהה המחברת באם זכות זו עולה על זכויות אנוש בסיסיות אחרות ומהו המחיר הנדרש מן הנשים הפונדקאיות (ולא במונחים כלכליים כמובן). מחברת זו אף מוסיפה ושואלת האם אין מקום להשתמש בנשים בגיל הפוריות הנמצאות במצב גיטיטיבי

היות שאנו חיים במדינת ישראל, שבה לדת יש משמעות וכוח (פוליטי, חוקי ועממי) לא מבוטל, יש מקום להתייחס במאמר זה גם לנקודת המבט היהודית-דתית ביחס להליכי הפוריות בכלל ולפ' בפרט. ההשקפה הדתית בנושאים אלו מגובה לרוב בחקיקה תואמת – מה שהביא לדוגמה לשינויים שהוכנסו בחוק הפ' החדש וכתוצאה ישירה מכך הוציאו את ההמונים לרחובות. לדוגמה, Jotkowitz [21] קובע כי אם בעבר שלטה התפישה הדתית כי האישה ההרה היא אם העובר, הרי שהיום הקביעה היא כי תורמת הביצית (במקרה ואכן זהו המצב) היא זו הנחשבת לאם העובר. אין צורך להכביר מילים על משמעותה החוקית של קביעה זו במדינתנו וזאת לטובת האם שתגדל את הילד (קרי – האם התורמת) וכמובן מאליו. במאמר מקיף סוקר Schenker [22] את כל ההיבטים התורניים וההלכתיים של טיפולי הפוריות. בסעיף הפ' מציין המחבר, כי צורת הפ' החוקית (והיחידה) המותרת בישראל היא כשהביצית היא של האישה והזרע של הגבר שהפריה אותה חייבים להיות של בני הזוג העתידיים לקבל את הילד לרשותם כשייולד. הוועדה המאשרת טיפולי פ' מורכבת משבעה חברים הכוללים: שני רופאי נשים מומחים, רופא מומחה ברפואה פנימית, פסיכולוג קליני, עובד סוציאלי, עורך דין, נציג ציבור ואישיות מן הממסד הדתי. בני הזוג המעוניינים בהיריון פ' והתורמים זרע וביצית לשם כך חייבים להיות נשואים על פי הדין הרבני. ניתן לבצע היריון פ' תוך שימוש בביצית תורמת במקרים חריגים, אך זרע תורם אינו קביל במקרים אלו (בשל החשש ממזרות). הפונדקאית חייבת להיות רווקה או גרושה (בשל אותו חשש למזרות). בני הזוג חייבים להיות יהודים, וכך גם האם הפונדקאית. כל האמור לעיל בהיבט הדתי (ומכאן החוקי) עשוי להסביר את מחאת הלהט"ב שהתעוררה לאחרונה [23].

לסיכום פרק זה, נשאלת השאלה: אם חוק הפ' ישונה, כדרישת חברי קהילת הלהט"ב ולטובתם, האם על המדינה לממן טיפול יקר זה? יתר על כן, לחלק מן הבעיות הכרוכות בפ' עונה היום הטכנולוגיה החדשה של השתלת רחם [24], אם כי גם פתרון זה מעלה שאלות אתיות לא פשוטות הראויות לדיון נפרד [25].

לסיכום

טכנולוגיות הפוריות המתקדמות הקיימות כיום מאפשרות כמעט לכל אחת ואחד לזכות בילדים גנטיים. טכנולוגיות אלו מחייבות לא פעם שימוש בגופה של אישה אחרת כ"כלי" לנשיאת ההיריון, לאחר שהופק עובר מגברים ונשים עם בעיית פוריות כזו או אחרת. מלבד בעיית פוריות, יכולה הפעולה להתבצע עקב בחירה אישית המונעת אפשרות פוריות, בשל העדפה מינית השונה מן המשלב הזוגי המקובל של אישה וגבר, החיוני להגשמת פוריות במובן הביולוגי הקלאסי. שימוש זה בגוף האישה המכונה "פונדקאות", הוא שנוי במחלוקת בין תרבויות, דתות, מדינות ואנשים. המגמה הכללית במדינות המפותחות היא לאפשר הריונות פ', אך לרוב בשיטת NIMBY (Not In My Back Yard) – כלומר, לא בארץ המפותחת המאפשרת זאת. מכאן שעיקר הריונות הפ' מתרחשים במדינות מתפתחות שבהן האסדרה והפיקוח פחותים. מטבע הדברים, החשש ביחס למעקב אחר ההיריון,

נשים מישראל, לא נמצאו כחשופות לסיבוך זה), חשש ל"מסחור" בילדים, ניצול נשים משכבות סוציו-אקונומיות נמוכות כ"מכונות ילדים", חוסר הגדרה ברורה לגבי האחריות של ההורים לעתיד במקרה של ילד פגוע (ר' מקרה הילדה Manji שכבר תואר קודם) והתעלמות ממקרה מוות או גירושין של אחד או יותר מן ההורים העתידיים במהלך ההיריון. העקרונות האמורים להנחות את הוועדה המפקחת על אישור תהליך הפ' מפורטים בטבלה 3 וכמתואר על ידי Schenker [19]. לסיום פסקה זו נזכיר כי הטכנולוגיה הקיימת של פוריות מאפשרת שימור גמטות (זרע או ביצית) או אף עוברים ובאופן תיאורטי לתמיד. מצב זה מעלה שאלות בעייתיות נוספות כגון שימוש בחומר הגנטי לאחר מות בעליו (כמו במספר מיקרים בהם הורי חיילים שנפלו בעת שירותם בצבא אשר בקשו להשתמש בזרע של בנם במשלב עם אישה שתשמש כפונדקאית) או אפשרויות של שיבוט [14]. לנושא עתידי זה של שיבוט מתייחס Schenker [20] במאמר מפורט ומצוין אשר פורסם כבר בשנת 2003.

טבלה 3:

העקרונות האמורים להנחות את הוועדה המפקחת על אישור תהליך הפ' (19)

- פ' מלאה מותרת רק כאשר הזרע והביצית היוצרים את העובר האמור להיות מושתל באם פונדקאית מקורם בבני זוג נשואים על פי חוקי מדינת ישראל והזקוקים להיריון פ' על מנת להשיג ילד משלהם. במקרים חריגים תותר פ' תוך שימוש בביצית של אישה תורמת. תרומת זרע למטרות היריון פ' אינה מותרת בשל הגדרת היילוד כמזרז על פי ההלכה היהודית.
- הצדדים להסכם הפ' חייבים להיות אזרחים ישראליים ובגירים על מנת למנוע ניצול של נשים מארצות מתפתחות או מסחור בלתי חוקי של התהליך.
- האישה האמורה לשאת את היריון הפ' חייבת להיות רווקה או גרושה בשל החשש מקביעה הלכתית של ממזרות של היילוד. למרות האמור לעיל, הוועדה רשאית לאשר במקרים חריגים וקיצוניים חריגה מכלל זה.
- האישה אשר תישא את היריון הפ' חייבת שלא להיות קרובת משפחה של ההורית הנזקקים להיריון פ' ואם, בת, נכדה, אחות, דודה אן בת דודה. קרובי משפחה מאומצים ניתנים להחרגה מכלל זה. כלל זה נקבע על מנת למנוע לחצים לא הוגנים על חברות במשפחה וסיבוכים במשפחה על רקע היריון הפ' ולמי באמת שייך הילד?.
- היות שהאוכלוסייה בישראל מורכבת מאנשים ממגוון רחב של עדות ודתות נלקחו בחשבון בשיקולי הוועדה הגישות הדתיות של היהדות, הנצרות והאסלאם לעניין הריונות פ'. על פי היהדות, דתו של העובר נקבעת על פי דתה של אמו ובמקרה זה, ועל פי התפישה הדתית היהודית, דתה של האם הפונדקאית היא שתגדיר את שיוכו הדתי של הצאצא שייולד לה. על כן במקרים של הורים יהודיים האם הפונדקאית חייבת להיות יהודייה בעצמה.
- במקרים של צורך בהיריון פ' בזוגות שאינם יהודים, הוועדה רשאית להתיר היריון באם פונדקאית שאינה משתייכת לדת של ההורים אך רק לאחר ייעוץ עם איש דת מאותה הדת וקבלת אישורו לכך. יחד עם זאת, היות ועל פי הנצרות והאסלאם פ' אינה מותרת מבחינה הלכתית בעיה זו הינה תאורטית בלבד.

בשל חשש רפואי לחיי האישה ההרה מסיבה זו או אחרת. יתר על כן, היריון פ' משמעו שהאישה חווה אובדן של ילדה (שהרי הילוד הוא של האימא מבחינה גנטית לא פחות משל האב הגאה המשלם עבור ההיריון). האם מבחינה מוסרית, זכותו של האב הגאה לילד עולה על זכותה של האישה שהרתה וילדה אותו והוא גם שייך לה גנטית לא פחות מלאב? בנוסף, והיות שעל פי הבנת המחברים, אחת מן הדרישות שהועלו בהפגנות הקהילה הגאה הייתה גם למימון המדינה של הרינונות פ' לחברי הקהילה, אנו מעיזים לשאול מדוע על המדינה והחברה לשאת בהוצאה כבדה זו, הנגזרת לחלוטין מבחירה אישית של אדם נתון באורח חיים מסוים.

מחבר מכותב: דוד רבינרסון
דוא"ל: dadirabi@gmail.com

לתקינות התוצא שלו (כלומר ילד בריא), או לאישה ההרה במקומות אלו הם נושאים הראויים לדיון, לפיקוח ולאסדרה. לא מעט מחברים מתנגדים להליך הפ' בראותם בו ניצול של האישה וגופה לשם סיפוק רצון של אנשים אחרים, שעקב מצב בריאותי או בחירה בהעדפה מינית מסוימת מנועים מן היכולת להיות הורים.

בישראל, הקושי להיות הורים לילדי פ' עלול להיות מסובך יותר בשל חוקי הדת היהודית הקובעים את זהותו הדתית-לאומית של הילוד על פי דת האם. בעיה זו קיימת גם בדתות האחרות הרווחות בישראל. אין התייחסות ברורה ללא מעט נושאים במסגרת הרינונות פ' כגון: מה קורה אם העובר נמצא כפגום והאישה מתעקשת להשלים את ההיריון; מה קורה אם מתרחשת הפלה בכל אחד משלבי ההיריון; מה קורה מבחינת החבות של המזמינים את ההיריון במקרה שיש צורך לסיימו

ביבליוגרפיה

- Burrell C & Edozien LC, Surrogacy in modern obstetric practice. *Semin in Fetal & Neonat Med*, 2014;19:272-8.
- De Ambrogi M, The world of surrogacy. *Lancet*, 2017;7:547.
- Ruiz-Calderon JMS, Language manipulation, surrogacy, altruism. *Cuadernos de Bioetica*, 2017;23:219-28.
- Frydman R, Surrogacy: yes or no? *Fertil Steril*, 2016;105:1445.
- Knoche JW, Health concerns and ethical considerations regarding international surrogacy. *Int J Gynecol Obstet*, 2014;126:183-6.
- Goswami GK, The genetic truth of surrogate parentage. *Med-Leg J*, 2015;83:188-93.
- Bagchi S, Mothers who turn to surrogacy to support their family face ostracism, study shows. *BMJ*, 2014;348:g3257.
- Parks JA, Care ethics and global practice of commercial surrogacy. *Bioethics*, 2010;24:333-40.
- Humbyrd C, Fair trade international surrogacy. *Dev World Bioethics*, 2009;9:111-8.
- Jadva V, Murray C, Lycett E & al, Surrogacy: the experience of surrogate mothers. *Hum Reprod*, 2003;18:2196-2204.
- Teman E & Berend Z, Surrogate non-motherhood: Israeli and US surrogates speak about kinship and parenthood. *Anthropol & Med*, 2018;2:1-15.
- Ivry T & Teman E, Pregnant metaphores and surrogate meanings: Bringing the ethnography of pregnancy and surrogacy into conversation in Israel and beyond. *Med Anthropol Quarter*, 2017;32:254-71.
- Ber R, Ethical issues in gestational surrogacy. *Theoret Med & Bioethics*, 2000;21:153-69.
- Murphy TF, LGBT people and the work ahead in bioethics. *Bioethics*, 2015;29:1798-805.
- Siegel-Itzkovich J, Israeli court paves way for surrogacy. *BMJ*, 1995;311:348.
- Honig D, Nave O & Adam R, Israeli Surrogacy law in practice. *Isr J Psychiatr & Related Sci*, 2000;37:115-23.
- Benshushan A & Schenker JG, Legitimizing surrogacy in Israel. *Hum Reprod*, 1997;12:1832-4.
- Frenkel DA, Legal regulation of surrogate motherhood in Israel. *Med Law*, 2001;20:605-12.
- Schenker JG, Legal aspects of ART practice in Israel. *J Assist Reprod Genet*, 2003;20:250-9.
- Schenker JG, Ethical aspects of advanced reproductive technologies. *Ann N Y Acad Sci*, 2003;997:11-21.
- Jotkowitz A, Surrogate motherhood revisited: Maternal identity from an Jewish perspective. *J Relig Health*, 2011;50:835-40.
- Schenker JG, Assisted reproductive technology: perspectives in Halakha (Jewish religious law). *Reprod Biomed*, 2008;17:17-24.
- Shifman P, Artificial techniques of procreation: legal and moral aspects. *Isr Law Rev*, 1993;27:600-9.
- Brannstrom M, Current status and future direction of uterus transplantation. *Curr Opin Organ Transplant*, 2018; 21 August (Epub ahead of print).
- Farrel EM, Flyckt R & Falcone T, A call for a closer examination of the ethical issues associated with uterine transplantation. *J Mimim Invasive Gynecol*, 2018; 27 July (Epub ahead of print).